

VÄITÖSKIRJA PURKAA ELOKUVIEN ITSEMURHAKUVAUSTEN NORMATIIVISUUTTA

Heidi Kosonen (2020) *Gendered and Contagious Suicide: Taboo and Biopower in Contemporary Anglophone Cinematic Representations of Self-Willed Death*. JYU Dissertations 292. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 244 s.

Heidi Kosonen tutkii väitöskirjassaan *Gendered and Contagious Suicide* itsemurhan esittämisen tapoja nykyelokuviissa. Aiempaa aiheen tutkimusta on määrittänyt vahvasti vaikuttavuustutkimus, jossa on pohdittu miten elokuvien itsemurhakuvaukset vaikuttavat erityisesti nuorten itsemurhataipumuksiin. Jonkin verran on myös tutkittu, millaisia asenteita media välittää itsensä vahingoittamisesta. Näissä tutkimuksissa ovat korostuneet kysymykset, keiden itsemurhia kuvataan ja miten heidän tekojaan motivoidaan. Kososen työ tuo tähän jälkimmäiseen perinteeseen uusia näkökulmia pohtimalla kriittisesti, miten itsemurhien esittämistä ohjaavat yhteiskunnalliset normit.

Väitöskirja pohjautuu neljään artikkeliin, joista kolme on painetun teoksen liitteinä. Koska arvioni pohjautuu tähän versioon, neljäs vielä julkaisematon artikkeli jää käsittelyssäni sivurooliin. Väitöskirjan yhteenvedossa Kosonen esittelee tutkimusasetelmansa ja tärkeimmät huomionsa, ja se onkin erittäin kiinnostava itsemurhista käytävän elokuvallisen ja yhteiskunnallisen keskustelun kannalta. Artikkelit syventävät esiin tuotuja näkökulmia konkreettisten elokuva-analyyysien kautta.

Tutkimus pohjautuu sisällönanalyttiseen kartoitukseen itsemurhien esiintymisestä angloamerikkalaisissa elokuvissa. Laajan taustatyön tuloksista olisi mielellään lukenut enemmänkin, mutta suurin osa analyysistä painottaa valittuja tapaustutkimuksia, joihin sisältyvät elokuvat *Unfriended* (2014), *Vanilla Sky* (2001) ja *Moth Diaries* (2011) sekä Netflix-sarja *13 Reasons Why* (1. tuotantokausi, 2017).

Näiden luennassa Kosonen on hyödyntänyt visuaalista diskurssianalyysiä, jonka avulla itsemurhan esittämisen valamerkityksiin pureudutaan.

Aineiston ja metodien huolellinen esittely on väitöskirjamaista, joskin oli ilahduttava huomata kuinka läpinäkyvästi Kosonen toi ilmi tutkimusprosessinsa. Hän avaa konkreettisella tasolla analyysin vaiheita, jotka usein jäävät sanoittamatta. Kosonen listaa ensin sisällönanalyysiin liittyvät kysymykset, kuten tavoitteet määritellä, oliko itsemurha kussakin elokuvassa temaattisesti vai juonenkäännteellisesti läsnä, ja miten ja kuka itsemurhaa suunnitteli, yritti tai toteutti. Sisältökysymyksistä siirrytään diskursiivisiin kysymyksiin, joissa pohditaan teemojen toteutumista visuaalisuuden, kerronnan ja dialogin tasolla. Ääneen liittyvät kysymykset jäävät harmillisesti sivurooliin, kun tutkimuksessa korostuvat kerronnalliset elementit.

Antoisinta yhteenvedossa on käsitteiden ja teorioiden määrittely, joihin Kosonen paneutuu huolellisesti. Yksi määritellyistä termeistä on oikeutetusti itsemurha. Kosonen korostaa, miten oletusta teon intentionaalisuudesta on tyypillisesti lähestytty arvottavasta näkökulmasta. Eri määrittelyissä toistuvat ajatukset hyvästä ja huonosta kuolemasta tai luonnollisesta ja epäluonnollisesta kuolemasta. Siten eri teoreetikkojen, kulttuurien ja aikakausien näkökulmista itsemurhan käsitteellistämiseen sisältyy sosiaalisen järjestyksen ja sen ylläpitämisen tavoitteita. Myös elokuvat osallistuvat itsemurhan määrittelypyrkimyksiin, ja väitös-

kirjassaan Kosonen pohtii ansiokkaasti, miten itsemurhan visuaaliset representaatiot tuottavat sosiaalista, kulttuurista ja yhteiskunnallista kontrollia.

Biovalta ja tabu

Kosonen rakentaa biovallan ja tabun käsitteistä teoreettisia näkökulmia itsemurhien kuvaustapojen kriittiseen luentaan. Foucaultlainen biovalta näyttäytyy sekä diskursiivisena että normalisoivana prosessina, jossa itsemurhan esittämisen tavat kytkeytyvät siihen, millä tavoin itsemurha asemoidaan yksilön epätoivottavaksi valinnaksi. Analyysissä ajatus yhdistyy medikalisaation prosesseihin, joissa normeille haetaan tukea lääketieteellisestä tiedosta. Medikalisaation mukainen näkemys itsemurhasta ensisijaisesti yksilön mielenterveydellisenä riskinä on läsnä myös elokuvien tarinoissa, jotka usein syyllistävät yksilöä. Biovalta-analyysi osoittaa, miten medikalisaatio jopa irrottaa itsemurhan yhteiskunnallisista rakenteista.

Tabun käsitteen kautta elokuvakertomusten normatiivisuus korostuu entisestään. Kosonen taustoittaa tabun käsitteen kolmen perinteen kautta: 1) bourdieulaisessa ja kulttuurintutkimuksellisessa perinteessä tabu muotoutuu sosiaalisena hiljaisuutena itsemurhasta; 2) freudilaisessa psykoanalyttisessä perinteessä itsemurha nähdään tukahdutettuna ilmiönä; 3) douglaslaisessa antropologisessa perinteessä korostuu tabun funktionaalisuus ja sosiokulttuuriset keinot käsitellä itsemurhaa poikkeavuutena.

Kosonen toteaa, että kulttuurintutkimuksellinen perinne on vaikuttanut merkittävästi hänen työhönsä, jossa hän tuo esille, miten itsemurhaa on ristiriitaisesti sekä vältelty että esitetty representaatioiden tasolla. Itsemurhista kertovat elokuvat rikkovat hiljaisuuden kulttuuria, joskin tabun olemassaolon voi tunnistaa niistä kohuista, joita nämä tuotteet ovat inspiroineet. Muun muassa artikkelissaan ”Itsemurhatartunnan taikauskosta: *The Moth Diaries* (2011) ja *13 Reasons Why* (2017)” (2018) tuodaan esille, miten tuomitseva vastaanotto osoitti aiheen arkaluonteisuuden.

Kosonen kuitenkin huomioi, että silloinkin kun itsemurhista puhutaan, elokuvilla on tapana kesyttää kuolemaa. Tätä aihetta hän käsitte-

lee erityisesti artikkelissaan ”The Death of the Others and the Taboo: Suicide Represented” (2015), jossa hän toteaa, että nykyelokuvilla on taipumus keskittyä itsemurhaan ideana tai suunnitteluna. Kuvat väkivallasta tai toteutuksesta jätetään näin visuaalisen esittämisen ulkopuolelle tai siivotaan katsojaa varten.

Tabun rikkominen voi Kososen mukaan linkittyä myös pornifikaatioon, jossa itsemurhasta rakennetaan katsojaa houkutteleva speaktaakkeli. Halun ja kuoleman yhdistelmä on tuttu kuolemantutkimuksessa, jossa jo Geoffrey Gorer (1965) argumentoi kuoleman tabuluonteen johtavan sairaalloon kiinnostukseen tematiikkaa kohtaan. Kosonen nostaa esille myös Michelle Aaronin (2014) käsitteen ”kuoleman halutalous”, jossa kuolemaa seksualisoidaan etenkin nuorten naisten kuolemien kautta – tematiikka, joka näkyy myös Kososen aineistossa.

Pornifikaatiota Kosonen käsittelee artikkelissaan ”Hollywoodin nekromanssi: Naisen ruumiiseen kiinnittyvä itsemurha elokuvien sukupuolipolitiikkana” (2017). Mielenkiintoista tematiikkaa olisi voinut jopa syventää, esimerkiksi hyödyntämällä psykoanalyttistä tukahdutetun tabun mallia, joka muutoin jää työssä marginaaliseen rooliin. Kuolemantutkimuksessa on nimittäin puhuttu muun muassa fetisoinnin merkityksestä kuoleman representaatioissa (Gibson 2011), joka linkittää tukahdutetun, halun ja tabun toisiinsa kulttuurisissa käytännöissä.

Antropologisen perinteen kautta Kosonen hyödyntää ajatuksia tabun saastaisuudesta, jota Mary Douglasin (1966) teoriat ovat innoittaneet. Kosonen näkee tämän keskustelun liittyvän erityisesti pelkoihin, miten itsemurhien esittäminen voisi levittää niitä eteenpäin. Jotta elokuvat eivät syyllistyisi itsemurhan romantisoimiseen tai yhteiskunnan syyllistämiseen itsemurhista, Kosonen tunnistaa niiden hyödyntävän toiseuttamisen, marginalisoinnin ja stigmatisoinnin keinoja.

Toiseuttamisessa itsemurha esitetään ”heitä”, ei yhteisöllistä ”meitä”, edustavana tekona. Marginalisoinnissa korostetaan teon poikkeuksellisuutta, ja stigmatisoinnissa itsemurha esitetään arvolatautuneesti huonona kuolemana ja etäännytetään itsemurhaa yrittänyt. Yhdessä nämä prosessit liittävätkin itsemurhaan syyllistävän ja etäännyttävän affektiivisen

tahmaisuuuden, joiden kautta korostetaan itsemurhan normeihin sopimattomuutta.

Tutkimalla, miten itsemurhaa on kuvattu osana normatiivisia käytänteitä, Kosonen katsoo ilmiötä siltä kannalta, miltä yksilön valinnat näyttävät yhteiskunnan näkökulmasta. Silloinkin kun henkilöhahmojen motivaation taustalla on ollut henkistä tai fyysistä väkivaltaa tai yhteiskunnallista epätasa-arvoisuutta, elokuvat tuntuvat rakentavan itsemurhista henkilökohtaisia ongelmia, jotka tulee ratkaista yksilön tasolla, ei puuttumalla yhteiskunnallisiin rakenteisiin tai ilmiöihin.

Painottamalla normien merkitystä Kososen analyysi asettuu kuitenkin oivaltavasti yksilökertomusta vastaan. Siinä missä biovalta pakottaa yhteiskunnalliset normit yksilön vastuiksi, Kosonen tekee näkyväksi rakenteellisella tasolla tapahtuvia esittämisen ratkaisuja. Keskustelu yksilön ja yhteiskunnan välisistä jännitteistä on mukana läpi koko työn, joskin sitä olisi voinut sanoittaa enemmän osaksi analyysijä ja yhteenvedoa.

Sukupuolitettu speaktaakkeli

Yksi esittämisen rakenteista, joille Kosonen antaa näkyvyyttä kaikissa tutkimusartikkeleissaan, on itsemurhan kaksijakoiset sukupuolitettuneet kuvaukset. Miesten itsemurhakuvauksissa korostuvat kysymykset kunnian ja häpeästä, joihin päädytään rationaalisen pohdinnan tuloksena. Lisäksi miehet useimmiten myös estyvät onnistumasta yrityksessään ja kokemuksesta voi rakentua henkilökohtaisen kasvun, jopa sankarillisuuden kuvaus.

Naisten kohdalla sen sijaan korostuvat tunnemyrskyt, epärationaalisuus ja ruumiillisuus. Naiset esitetään haavoittuvina ja myös heikkoina hahmoina, jotka onnistuvat yrityksissään useammin elokuvamaailmassa. Tätä kautta erityisesti nuorten naisten itsemurhista rakennetaan kulttuurisia speaktaakkeleja. Sukupuolialalyysi onkin väitöskirjan kiinnostavimpia ulottuvuuksia.

Kososen väitöskirja sijoittuu taidehistorian alalle, ja elokuvatutkijana odotin innolla, millaisen näkökulman tämä tuo elokuvatutkimukseen. Lopulta lähestymistapa on yllättävän perinteinen ja korostaa sitä, miten elokuvat kehystävät itsemurhaa kertomuksina. Etenkin

kun Kosonen määrittelee työnsä visuaalisuuden tutkimukseen, olisin toivonut enemmän kuvien (ja jos mahdollista myös äänen) tasolla tapahtuvaa analyysiä. Artikkeleista ”The Death of the Others and the Taboo: Suicide Represented” tuo parhaiten esille visuaalisuuden tutkimusta, kun Kosonen kontekstoi nykyelokuvien itsemurhakuvaudet osaksi visuaalisen taiteen historiaa. Itselleni tämä oli erittäin antoisaa, sillä se toi myös elokuvamaailmaan tuoreen näkökulman.

Kokonaisuutena väitöskirja onnistuu hyvin tavoitteessaan tutkia niitä normatiivisia diskurssien muotoja, joita elokuvat luovat itsemurhista nykyelokuvissa. Vaikka artikkelimuotoisessa väitöskirjassa on vaikea välttää toisteisuutta, työ on mielenkiintoinen luettava kokonaisuutena, eikä vain erillisinä artikkeleina. Teoksella onkin annettavaa kaikille, joita kiinnostavat joko elokuvien normatiivisuuden tuottaminen ja/tai itsemurhat kulttuurisina tuotteina.

Outi Hakola

FT, alue- ja kulttuurin tutkimus, Helsingin yliopisto

Lähteet

Aaron, Michele (2014) *Death and Moving Image. Ideology, Iconography and I*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Douglas, Mary (1966) *Purity and Danger: An analysis of concept of pollution and taboo*. London & New York: Routledge.

Gibson, Margaret (2011) Real-life death: Between public and private, interior and exterior, the real and the fictional. *The South Atlantic Quarterly*, 110(4), 917–932. <https://doi.org/10.1215/00382876-1382321>.

Gorer, Geoffrey (1965) The Pornography of Death. Teoksessa Geoffrey Gorer (toim.) *Death, Grief & Mourning in Contemporary Britain*. London: The Crescent Press, 169–175.